

Раде Кисић

Православни богословски факултет, Универзитет у Београду

Расправа кардинала Рацингера и Каспера о односу локалне и универзалне Цркве

Сажетак: У овом чланку представљена је чувена расправа о односу универзалне и локалне Цркве вођена од стране кардинала Јозефа Рацингера и Валтера Каспера. Расправу је покренуло писмо Конгрегације за веру *Communio innotio* у коме је Конгрегација настојала понудити аутентично тумачење концилске еклесиологије изражене у Догматској конституцији о Цркви *Lumen gentium*. Централна тачка спора била је теза да универзална Црква представља реалност која онтолошки и временски претходи свакој појединачној Цркви. Расправа о односу универзалне и локалне Цркве као и о његовим практичним консеквенцама настављена је и након су главни актери расправе нашли заједнички језик о спорним питањима.

Кључне речи: Рацингер, Каспер, Црква, универзална, појединачна, локална, партикуларна, примат, првенство.

Расправа кардинала Рацингера и Каспера свакако је једна од најпознатијих јавних теолошких дебата у Римокатоличкој Цркви у другој половини XX века. Значај дебате не базира се само на важности њених учесника већ пре свега на тематици, која се тиче саме суштине Цркве и која неминовно има практичне консеквенце, не само на нивоу еклесиологије релевантне за Римокатоличку Цркву, него и на екуменском нивоу. Стога у времену интензивних екуменских контаката и саветовања овај диспут може да омогући православним теолозима стицање свеобухватнијег увида у савремене тенденције римокатоличке еклесиологије, као и да појасни полазне основе Римокатоличке Цркве у екуменском дијалогу. Намера овог текста због тога и јесте представљање ове расправе „изнутра“ тј. из римокатоличке перспективе, јер ова расправа наравно и јесте постављена и развијена на принципима римокатоличке теологије.

Већ на самом почетку неопходно је истаћи да сва комплексност овог диспута неће бити приказана у овом кратком чланку, већ ће акценат бити на појединим аспектима расправе, релевантним за римокатоличку и православу перспективу односа између локалне и универзалне Цркве. Такође, разматрање ове дебате у светлу новијих докумената насталих у оквиру православно-римокатоличког дијалога било би веома интересантно за савремено православно богословље, али би то у овом случају увелико превазилазило границе овог чланка. Аутору овог текста остаје нада да ће се неко од учесника или посматрача дијалога позабавити овом проблематиком и широј научној јавности презентовати резултате свог истраживања.

Друштвено-културни контекст

У проучавању ове дебате често се превиђа друштвено-културни контекст, који је по мом мишљењу знатно утицао на развој расправе. Лефевре одлично примећује да

се суштина Рацингеровог одговора на Касперов текст из 1999. тиче извесне десакрализације теологије, која је наступила у постконцилским годинама и која је резултирала фрагментирањем јединствености вере.¹ Већ на самом почетку реферата „Über die Ekklesiologie der Konstitution ‘Lumen gentium’“ Рацингер говори о кризи вере и истиче погрешно разумевање неких концилских формула и термина. Појам „народ Божији“ доживео је тако под утицајем световне и марксистичке употребе термина „народ“ — као супротности владајућем слоју — да се он почиње посматрати у светлу демократизације или народног суверенитета.² Криза вере манифестује се и у богослужбеном животу тиме што се Литургија покушава учинити атрактивнијом, комуникативнијом а притом се потпуно губи из вида да је Литургија пре свега дело Божије.³ Имајући у виду целокупан опус папе Бенедикта XVI очигледна је његова свест о кризи схватања саме суштине Цркве и неопходности сталног указивања на непролазне истине хришћанске вере. Рацингер такође истиче негативне последице деконструкције јединствености проповеди вере (између осталог раздвајање између догматске и библијске егзегезе).⁴ Темељно питање које стоји у позадини целе проблематике јесте однос између хришћанске вере и духа времена. У спору са почетка 80-тих година прошлог века око реформе катихезе Рацингер је оштро критиковао ову реформу и сматрао да је педагогија са својим принципима постала је важнија од садржаја. Прилагођавање теологије тренутној културној ситуацији по његовом мишљењу више је допринело продубљивању неголи решавању кризе.⁵

За разумевање контекста спора између Рацингера и Каспера такође је значајна дебата о односу папе и локалног епископа. Иако су многи учесници Другог ватиканског концила настојали да поставе нове основе за разумевање примата римског епископа и да тиме редефинишу однос између папе и локалног епископа, постконцилско раздобље је показало да такви покушаји нису уродили плодом. Проблема тика односа папа — локални епископ значајна је за дебату Рацингер — Каспер јер је она у суштини рефлексија односа између светске и локалне Цркве. Питање односа локалне Цркве према универзалној и тиме питање односа локалног епископа према римском папи константна је тема разних дисциплина у римокатоличкој теологији од 60-тих година прошлог века. Са мањим или већим интензитетом ова

¹ Види SOLANGE LEFEBVRE, „Konflikt der Konzilinterpretationen. Die Debatte zwischen Ratzinger und Casper“, у: *Concilium*, 42. Jahrgang 2006, 90. [даље у тексту: LEFEBVRE, „Konflikt der Konzilinterpretationen“].

² JOSEPH KARDINAL RATZINGER, „Über die Ekklesiologie der Konstitution ‘Lumen gentium’“, прегледано 06. 04. 2012. на: <http://www.domus-ecclesiae.de/magisterium/veliternum-signia.josephus-ratzinger.01.html> [даље у тексту: RATZINGER, „Über die Ekklesiologie der Konstitution ‘Lumen gentium’“]: „In einer ersten Phase der Rezeption des Konzils dominiert zusammen mit dem Thema der Kollegialität der Volk-Gottes-Begriff, der alsbald ganz vom allgemein politischen Sprachgebrauch des Wortes Volk her verstanden, im befreiungstheologischen Bereich mit dem marxistischen Wortgebrauch von Volk als Gegenpol zu den herrschenden Schichten und allgemein weithin im Sinn der Volkssouveränität verstanden wurde, die nun endlich auch für die Kirche anzuwenden sei. Dies wiederum gab Anlaß zu ausgiebigen Strukturdebatten, in denen je nach Lage ‘Demokratisierung’ mehr westlich oder mehr im Sinn der östlichen ‘Volksdemokratien’ ausgelegt wurde.“

³ Види RATZINGER, „Über die Ekklesiologie der Konstitution ‘Lumen gentium’“: „In der Nachgeschichte des Konzils wurde freilich die Liturgiekonstitution nicht mehr von diesem grundlegenden Primat der Anbetung her verstanden, sondern geradezu als ein Rezeptbuch darüber, was wir mit der Liturgie machen können. Inzwischen ist den Liturgie-Machern in den sich überstürzenden Erwägungen, wie man Liturgie attraktiver, kommunikativer gestalten, immer mehr Leute darin aktiv einbeziehen könne, anscheinend fast ganz aus dem Sinn gekommen, daß die Liturgie eigentlich für Gott ‘gemacht’ wird und nicht für uns selber. Je mehr wir sie aber für uns selber machen, desto weniger attraktiv ist sie, weil alle deutlich spüren, daß das Wesentliche mehr und mehr abhanden kommt.“

⁴ Види LEFEBVRE, „Konflikt der Konzilinterpretationen“, 91. Проблемом односа између „историјског Исуса“ и „Христа вере“ и последицама те поделе по црквену веру папа бави у предговору своје књиге *Jesus von Nazareth. Erster Teil. Von der Taufe im Jordan bis zur Verkärung* (Freiburg/Basel/Wien 2007).

⁵ Види LEFEBVRE, „Konflikt der Konzilinterpretationen“, 91.

расправа не губи на актуелности ни у савременој римокатоличкој теологији.⁶ Заступници проширења овлашћења локалног епископа сматрају да је у постконцилској теологији очигледно сукцесивно смањивање његових компетенција. Енциклика *Humanae vitae* (о брачном животу, о полности) је можда најдрастичнији пример тог тренда. Папа Павле VI донео је 1968. године ову енциклику без уважавања мишљења епископата. Са друге стране, постављало се и још увек поставља питање, да ли би препуштање одлучивања о појединим питањима (нпр. дисциплинарне природе) локалним епископима угрозило црквени мир и црквено јединство? Другим речима: да ли је постојање јаког централног ауторитета предуслов очувања јединства вере и праксе Цркве? Ова дебата је чинила позадину расправе између Рацингера и Каспера, при чему је Рацингер често иступао са позиција блиских римском примату, док се Каспер пре свега интересовао за положај локалног епископа. Лефевбре стога исправно закључује: „У суштини сукоба између Рацингера и Каспера стоји комплексан однос између континуитета и промене, између традиције и модерне при чему обојица настоје да успоставе равнотежу између ових појмова.“⁷

Еклисиологија II Вајћиканској концила

Теолошку позадину расправе Рацингер – Каспер представља еклисиологија Другог ватиканског концила, посебно еклисиологија Догматске конституције о Цркви *Lumen gentium*. Суштину спора чини одређење односа универзалне (*ecclesia universalis*) и појединачне (*ecclesia particularis*) Цркве. Сама појмовна одредница *ecclesia particularis* (на немачком „Teilkirche“) већ указује на могуће разумевање места и значења појединачне (локалне) Цркве у концилској еклисиологији.⁸ Са друге стране одредница *ecclesia universalis* (на немачком „Gesamtkirche“ или „Universalkirche“) двојачко се користи у *Lumen gentium*: а) као превечна и есхатолошка заједница свих спашених, „од Авеља... до последњих изабраних“ (*Lumen gentium* 2)⁹; б) као тренутно у свету постојећа Црква.¹⁰

За расправу Рацингер — Каспер кључна је теза да *ecclesia universalis* у смислу превечне и есхатолошке заједнице, коју у Символу вере исповедамо као једну, све-

⁶ Види о томе нпр. садржајан зборник текстова: JÜRGEN WERBICK / FERDINAND SCHUMACHER (уредници), *Weltkirche — Ortskirche. Fruchtbare Spannung oder belastender Konflikt?*, Münster 2006.

⁷ LEFEBVRE, „Konflikt der Konzilinterpretationen“, 92: „Im Herzen der Auseinandersetzung zwischen Ratzinger und Kasper steht die komplexe Beziehung zwischen Kontinuität und Wandel, zwischen Tradition und Moderne, um deren Gleichgewicht beide bemüht sind.“

⁸ Поједини научници сматрају да је израз „Teilkirche“ (појединачна — делимична Црква) теолошки непрецизан и због тога радије користе термин „Ortskirche“ (локална Црква) или „Einzelkirche“ (појединачна Црква). О термилошким недоумицама види такође ŽELJKO TANJIĆ, „Jedna Crkva u i iz mnoštva Crkava. Odnos između opće Crkve i partikularnih Crkava u svjetlu rasprave između Josepha Ratzingera i Waltera Kaspera“ [даље у тексту: TANJIĆ, „Jedna Crkva u i iz mnoštva Crkava“], у: *Bogoslovska smotra*, Vol.74 No. 3 Siječanj 2005, 759–760.

⁹ Види *Lumen gentium* 2, погледано 07. 04. 2012., на: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_ge.html [даље у тексту: *Lumen gentium*]: „Alle Erwählten aber hat der Vater vor aller Zeit ‚vorhergekant und vorherbestimmt, gleichförmig zu werden dem Bild seines Sohnes, auf daß dieser der Erstgeborene sei unter vielen Brüdern‘ (Röm 8,29). Die aber an Christus glauben, beschloß er in der heiligen Kirche zusammenzurufen. Sie war schon seit dem Anfang der Welt vorausbedeutet; in der Geschichte des Volkes Israel und im Alten Bund wurde sie auf wunderbare Weise vorbereitet (1), in den letzten Zeiten gestiftet, durch die Ausgießung des Heiligen Geistes offenbart, und am Ende der Weltzeiten wird sie in Herrlichkeit vollendet werden. Dann werden, wie bei den heiligen Vätern zu lesen ist, alle Gerechten von Adam an, ‚von dem gerechten Abel bis zum letzten Erwählten‘ (2), in der allumfassenden Kirche beim Vater versammelt werden.“

¹⁰ Види ПОЛ МЕКПАРТЛАН, „Локална и универзална Црква: Зизиулас и Рацингер-Касперова дебата“ [даље у тексту: МЕКПАРТЛАН, „Локална и универзална Црква“], у: *Бојословље* LXVII 1 (2009), 77.

ту, саборну и апостолску Цркву, у свету постоји (*subsistit*) у Католичкој Цркви, којој предстоји наследник Апостола Петра и епископи у заједници са њим.¹¹ Ова Католичка Црква конкретно постоји (*existit*) „у и из“ појединачних цркви (*ecclesiis particularibus*), којима предстоје њихови епископи, који су у заједништву са другим епископима и епископом Рима, који је видљиви принцип и темељ целине епископа и верника.¹²

Према мишљењу Медарда Кела постконцилска теологија је ове тврдње готово једногласно тумачила на начин да једна Католичка Црква конкретно постоји само у појединачним Црквама и да нема неку од њих независну „ипостас“ из које би онда биле изведене појединачне Цркве.¹³ Са друге стране, универзална Црква није тек сума или накнадни организациони скуп појединачних Цркви, већ је она суштински целина свих појединачних Цркви уједињених у вери и Евхаристији. Универзална Црква је идентична са општим *communio* свих појединачних Цркви у вери и љубави: „Једна Црква у и из многих Цркви“, тако да и универзална Црква и појединачне Цркве сапостоје у односу међусобне повезаности (једнако-изворности) и међусобно су конститутивне и као такве су у теолошком смислу Црква.¹⁴

Развој сјора

Међутим, по мишљењу одговорних у Конгрегацији за доктрину вере ова пажљиво одређена равнотежа између универзалне и локалне Цркве нарушена је у раздобљу после Другог ватиканског концила, тиме што се — позивајући се на еклисиологију заједнице (*communio*) — почела истицати самодовољност локалне Цркве, док се универзална Црква схватала као „сума локалних Цркви“. На самом почетку документа *Litterae ad catholicas ecclesiae episcopos de aliquibus aspectibus ecclesiae prout est communio* — *Communio notio* (*Писмо епископима Католичке Цркве о неким аспектима Цркве схваћене као заједница — Communio notio*) из 1992. године, Конгрегација за доктрину вере наглашава еклисиолошку релевантност термина *communio*, који изражава саму суштину Тајне Цркве.¹⁵ Ипак, већ пар реченица на-

¹¹ Види *Lumen gentium* 8: „Der einzige Mittler Christus hat seine heilige Kirche, die Gemeinschaft des Glaubens, der Hoffnung und der Liebe, hier auf Erden als sichtbares Gefüge verfaßt und trägt sie als solches unablässig (9); so gießt er durch sie Wahrheit und Gnade auf alle aus. Die mit hierarchischen Organen ausgestattete Gesellschaft und der geheimnisvolle Leib Christi, die sichtbare Versammlung und die geistliche Gemeinschaft, die irdische Kirche und die mit himmlischen Gaben beschenkte Kirche sind nicht als zwei verschiedene Größen zu betrachten, sondern bilden eine einzige komplexe Wirklichkeit, die aus menschlichem und göttlichem Element zusammenwächst (10)... Dies ist die einzige Kirche Christi, die wir im Glaubensbekenntnis als die eine, heilige, katholische und apostolische bekennen (12). Sie zu weiden, hat unser Erlöser nach seiner Auferstehung dem Petrus übertragen (Joh 21, 17), ihm und den übrigen Aposteln hat er ihre Ausbreitung und Leitung anvertraut (vgl. Mt 28, 18 ff), für immer hat er sie als 'Säule und Feste der Wahrheit' errichtet (1 Tim 3, 15). Diese Kirche, in dieser Welt als Gesellschaft verfaßt und geordnet, ist verwirklicht in der katholischen Kirche, die vom Nachfolger Petri und von den Bischöfen in Gemeinschaft mit ihm geleitet wird (13).“

¹² Види *Lumen gentium* 23: „Der Bischof von Rom ist als Nachfolger Petri das immerwährende, sichtbare Prinzip und Fundament für die Einheit der Vielheit von Bischöfen und Gläubigen (66). Die Einzelbischöfe hinwiederum sind sichtbares Prinzip und Fundament der Einheit in ihren Teilkirchen (67), die nach dem Bild der Gesamtkirche gestaltet sind. In ihnen und aus ihnen besteht die eine und einzige katholische Kirche (68).“

¹³ Види MEDARD KEHL SJ, „Der Disput der Kardinäle. Zum Verhältnis von Universalkirche und Ortskirchen“, у: *Stimmen der Zeit*, 221. Band, 2003, 221-222 [даље у тексту: KEHL, „Der Disput der Kardinäle“].

¹⁴ Види KEHL, „Der Disput der Kardinäle“, 222.

¹⁵ Види *Schreiben an die Bischöfe der Katholischen Kirche über einige Aspekte der Kirche als communio* 1, погледано 09. 04. 2012., на: http://www.doctrinafidei.va/documents/rc_con_cfaiht_doc_28051992_communionis-notio_ge.html [даље у тексту: *Communio notio*]: „Der Begriff *Communio-Gemeinschaft- (koinonia)*, dem schon in den Texten des Zweiten Vatikanischen Konzils eine erhebliche Bedeutung zukommt (1), bringt den tiefen Kern des Geheimnisses der Kirche sehr gut zum Ausdruck und vermag zweifelsohne eine Schlüsselrolle im Bemühen um eine erneuerte katholische Ekklesiologie zu spielen.“

кон тога истичу се појаве непотпуног разумевања Цркве као *communio* из разлога недовођења овог термина у везу са појмовима „народ Божији“, „Тело Христово“, „Света Тајна“.¹⁶

Писмом *Communio notio* Конгрегација за доктрину вере желела је да понуди аутентично тумачење концилске еклисиологије, односно да понуди исправна теолошка стајалишта, која би изражавала суштину еклисиологије Римокатоличке Цркве. Имајући у виду несумљиву тенденције „детеологизације“ појма Цркве — Црква се све више схватала као религиозно удружење са одређеним социјалним, психолошким и педагошким компетенцијама¹⁷ — Кел начелно оправдава ову намеру Конгрегације за веру, али доводи у питање доктрину која стоји у позадини намере.¹⁸

Идентификујући у 7. поглављу писма универзалну Цркву са у свету егзистирајућом Римокатоличком Црквом, Конгрегација у наставку текста (поглавље 8.) указује да локална Црква није неки самодовољни субјект, односно да универзална Црква није тек резултат међусобног признавања локалних Цркви.¹⁹ Универзална Црква и локалне (појединачне) Цркве сапостоје у односу међусобне унутрашње повезаности, али то нипошто не значи да је универзална Црква искључиво збир локалних Цркви.²⁰ У следећој реченици образлаже се кључно утемељење првенства универзалне Цркве: „Она [sc. универзална Црква] није ‘резултат’ њихове [sc. појединачних Цркви] заједнице; већ она у суштини своје Тајне јесте реалност која онтолошки и временски претходи свакој појединачној Цркви.“²¹ Ова реченица постаће главни камен спотицања у целом диспуту, који у каснијем периоду нису водили само његови зачетници, кардинали Рацингер и Каспер, већ и многи други теолози, који су ову расправу наставили и пошто су главни протагонисти дошли до заједничког језика.

Утемељење за ову тезу аутор *Communio notio* налази у светоотачкој теологији и истиче да према светим оцима једна и јединствена Тајна Цркве претходи стварању света и рађа локалне Цркве као кћерке.²² Теза о претпостојању Тајне Цркве у промислу Божијем односно у икономији Божијој свакако представља део светоотачке мисли. Међутим, постовећивање превечне Тајне Цркве са једном и једином – универзалном – Црквом и тиме аргументовање примата универзалне Цркве у од-

¹⁶ Види *Communio notio* 1: „Verständnis der Kirche als *Communio-Geheimnis* offensichtlich zu kurz greift: hauptsächlich weil sie einerseits eine sachgerechte Integration des *Communio*-Begriffs mit den Begriffen vom Volk Gottes und vom Leib Christi vermissen lassen und andererseits der Beziehung zwischen der Kirche als *Communio* und der Kirche als Sakrament nicht das ihr gebührende Gewicht beimessen.“

¹⁷ Сличне критике налазимо и код протестантских теолога, као што је нпр. Јирген Молтман. Види о томе ROSINO GIBELLINI, *Teologija dvadesetog stoljeća*, Zagreb 1999, 284–285.

¹⁸ Види „Der Disput der Kardinäle“, 222–223.

¹⁹ Види *Communio notio* 8: „Die Gesamtkirche ist demnach der *Leib der Kirchen*(36). Darum kann der Begriff der *Communio* analog auch auf die Vereinigung der Teilkirchen angewandt und die Gesamtkirche als eine *Gemeinschaft von Kirchen* verstanden werden. Manchmal aber wird die Idee ‘Gemeinschaft von Teilkirchen’ so gebraucht, daß dabei die Vorstellung von der Einheit der Kirche in ihrer sichtbaren und institutionellen Gestalt abgeschwächt wird, bis hin zu der Behauptung, jede Teilkirche sei ein in sich vollständiges Subjekt und die Gesamtkirche das Ergebnis der *gegenseitigen Anerkennung* der Teilkirchen.“

²⁰ Види *Communio notio* 9: „Um den wahren Sinn des analogen Gebrauchs des Wortes *Communio* zur Bezeichnung der Gesamtheit der Teilkirchen zu verstehen, muß vor allem klar gesehen werden, daß diese als ‘*Teile der einen Kirche Christi*’ (38) in einer besonderen Beziehung ‘*gegenseitiger Innerlichkeit*’ (39) zum Ganzen, das heißt zur universalen Kirche, stehen, weil in jeder Teilkirche ‘*die eine, heilige, katholische und apostolische Kirche Christi wahrhaft gegenwärtig ist und wirkt*’ (40). Daher ‘*kann die Gesamtkirche nicht als die Summe der Teilkirchen aufgefaßt werden und ebensowenig als Zusammenschluß von Teilkirchen*’ (41).“

²¹ *Communio notio* 9: „Sie ist nicht das ‘Ergebnis’ von deren Gemeinschaft; sie ist vielmehr im Eigentlichen ihres Geheimnisses eine jeder *einzelnen* Teilkirche *ontologisch* und *zeitlich* vorausliegende Wirklichkeit.“

²² Види *Communio notio* 9: „In der Tat geht nach den Vätern die Kirche, die eine und einzige Kirche, in ihrem Geheimnischarakter *ontologisch* der Schöpfung voraus(42), und sie gebiert die Teilkirchen gleichsam als Töchter; sie bringt sich in ihnen zum Ausdruck, ist Mutter und nicht Produkt der Teilkirchen.“

носу на појединачне (локалне) Цркве није сасвим консеквентно. Целом спору допринеле су и термилошке финесе. Поредићи универзалну Цркву са Мајком који рађа појединачне Цркве као кћерке, ово писмо наине користи терминологију коју се користили папе Лав Велики (5. век) и Григорије VII (12. век) за осликавање првенства римске Цркве.

У документу се даље каже да се (универзална) Црква у времену пројавила на Педесетници, на сабрању народа и свих апостола. Ово сабрање представља конститутивну структуру универзалне Цркве. Апостоли су били представници једне Цркве (која је од почетка говорила све језике) и будући утемељивачи локалних Цркви.²³ Јерусалимска заједница је дакле универзална а не локална Црква и из ње су проистекле све локалне Цркве, па чак и сама каснија јерусалимска локална Црква.²⁴

Кључни део текста у овом поглављу представља следећи одељак: „Из ње, која је универзално постала и откривена, произашле су различите локалне Цркве као дотична конкретна остварења једне и једине Цркве Исуса Христа. Будући да се рођене у и из универзалне Цркве, оне своју црквеност имају у њој и из ње. Због тога је формула Другог ватиканског концила: *‘Црква у и из Цркви’* (*Ecclesia in et ex Ecclesiis*) нераскидиво повезана са овом формулом: *‘Цркве у и из Цркве’* (*Ecclesiae in et ex Ecclesia*). Очигледан је тајанствени карактер овог односа између универзалне и појединачне Цркве, који се не може поредити са односом између целине и делова у било којој људској групи или друштву.“²⁵

Кључ каснијег спора представљале су управо тврдње из овог 9. поглавља *Communiois notio*. Тврдња да универзална Црква представља „реалност која онтолошки и временски претходи свакој појединачној Цркви“²⁶ и поистовећивање икономijske, превечне Тајне Цркве са универзалном Црквом, односно са *de facto* Римском Црквом, оправдано су изазвали утисак да Конгрегација за доктрину вере овим документом настоји да учврсти примат универзалне Цркве, тј. римски примат. При анализи наставка овог документа, у коме се разматрају питања крштења и припадности локалној и универзалној Цркви²⁷ Мекпартлан правилно примећује

²³ Види *Communiois notio* 9: „In der Zeit tritt die Kirche am Pfingsttag öffentlich in Erscheinung, in der Gemeinschaft der hundertzwanzig, die um Maria und die zwölf Apostel versammelt waren. Die Apostel waren die Vertreter der einzigen Kirche und die zukünftigen Gründer der Ortskirchen, Träger einer an die Welt gerichteten Sendung. Schon damals spricht die Kirche *alle Sprachen*(43).“

²⁴ Види КЕHL, „Der Disput der Kardinäle“, 223.

²⁵ *Communiois notio* 9: „Aus ihr, die universal entstand und offenbar wurde, sind die verschiedenen Ortskirchen als jeweilige konkrete Verwirklichungen der einen und einzigen Kirche Jesu Christi hervorgegangen. Da sie in und aus der Universalkirche geboren werden, haben sie ihre Kirchlichkeit in ihr und aus ihr. Daher ist die Formel des Zweiten Vatikanischen Konzils: *die Kirche in und aus den Kirchen* (*Ecclesia in et ex Ecclesiis*)(44) untrennbar verbunden mit dieser anderen: *die Kirchen in und aus der Kirche* (*Ecclesiae in et ex Ecclesia*)(45). Der Geheimnischarakter dieser Beziehung zwischen Gesamtkirche und Teilkirchen, die keinen Vergleich verträgt mit jener zwischen dem Ganzen und den Teilen in gleichwelcher rein menschlichen Gruppe oder Gesellschaft, ist offensichtlich.“

²⁶ *Communiois notio* 9.

²⁷ Види *Communiois notio* 10: „10. Jeder Gläubige ist durch den Glauben und die Taufe der einen, heiligen, katholischen und apostolischen Kirche eingegliedert. Der Universalkirche gehört man nicht *mittelbar* an, *vermittelt* der Zugehörigkeit zu einer Teilkirche, sondern *unmittelbar*, wenn auch die Aufnahme in die Universalkirche und das Leben in ihr sich notwendigerweise *innerhalb* einer Teilkirche vollziehen. Das bedeutet aus der Sicht der *Communio*-Ekklesiologie, daß die universale *Gemeinschaft der Gläubigen* und die *Gemeinschaft der Kirchen* sich nicht eine aus der anderen ergeben, sondern dieselbe Wirklichkeit darstellen, unter je verschiedenem Gesichtspunkt betrachtet.

Zudem steht die *Zugehörigkeit* zu einer Teilkirche nie im Widerspruch zu der Tatsache, daß *in der Kirche niemand Fremder ist*(46): insbesondere bei der Eucharistiefeier befindet sich jeder Gläubige in *seiner* Kirche, in der Kirche Christi, unabhängig von seiner kirchenrechtlichen Zugehörigkeit oder Nichtzugehörigkeit zu der Diözese, Pfarre oder sonstigen Teilgemeinschaft, innerhalb derer die Feier stattfindet. In diesem Sinne kann

да у дефиницији присаједињења у *Communio notio* одзвања дефиниција римског примата Првог ватиканског концила²⁸ и закључује: „Очито да је *Communio Notio*, такође, у многоме Писмо о папском примату, схваћеном као кључном за јединство Цркве које се преноси до данашњих дана од дана Педесетнице када је Црква рођена на једном јединственом сабрању на које се Писмо позива. Писмо, такође, наводи учење са Првог ватиканског сабора да је римски понтифекс: ‘непрекидни и видљиви извор и темељ’ јединства не само епископата већ и целе Цркве (бр. 12, уп. DS 3051–3057), и затим коментарише: ‘Ово јединство епископата је непрекинуто кроз векове захваљујући апостолском прејемству, и такође је темељ на коме почива идентит Цркве свих векова са Црквом коју је саградио Христос на Петру и на другим апостолима’ (бр. 12).“²⁹

Тврдње из наставка текста (поглавље 10 и даље) сведоче о перспективи из које треба посматрати, односно контексту у оквиру кога треба тумачити кључно 9. поглавље овог документа. Премда је Конгрегација за доктрину вере овим документом желела да понуди аутентично и исправно тумачење концилске теологије, многи теолози су у *Communio notio* видели претерано истицање римоцентричне еклисиологије. Као одговор на расправу, која се развила после објављивања овог документа, 23. јуна 1993. године појавио се у *L'Osservatore Romano* непотписани коментар у коме је аутор – очигледно близак Конгрегацији за доктрину вере — намеравао да разјасни неке недоумице у вези *Communio notio*. Међутим, разјашњавање недоумица се свело на понављање теза из *Communio notio* 9, при чему је „међусобна унутрашња повезаност универзалне и локалне Цркве“ истакнута као „херменеутички кључ“ целог *Communio notio*.³⁰ Ова „међусобна унутрашња повезаност“ не постоји у Цркви Педесетнице (која пројављује основну структуру универзалне Цркве) јер у њој нема разлике између универзалне и локалне Цркве.³¹

Касперова реакција (1999) и Рацингеров одговор (2000)

Диспут кардинала званично почиње Касперовим текстом „Zur Theologie und Praxis des bischöflichen Amtes“³² објављеним 1999. године. На почетку спора Каспер наступа као епископ конкретне заједнице (Ротенбург-Штутгарт)³³, који у својој свакодневници мора да изнесе дијалектику римског примата (тј. правила и прописа универзалне Цркве) и конкретних пасторалних проблема на локалном нивоу.³⁴ Поред низа слагања са *Communio notio*, чак и са новом формулом „Цркве у и из Цркве“, при чему под једном Црквом Капер подразумева Цркву Символа вере, он делимично модификује тезу о Цркви Педесетнице, тврдећи да је Црква Педесетнице била

man, unbeschadet der notwendigen Bestimmungen rechtlicher Abhängigkeit(47), sagen: wer zu einer Teilkirche gehört, gehört zu allen Kirchen, da die Zugehörigkeit zur *Kommunion* als Kirchenzugehörigkeit niemals nur partikular, sondern ihrem Wesen nach immer universal ist(48).

²⁸ Види МЕКПАРТЛАН, „Локална и универзална Црква“, 81.

²⁹ МЕКПАРТЛАН, „Локална и универзална Црква“, 82.

³⁰ Види КЕНЛ, „Der Disput der Kardinäle“, 224.

³¹ *Исјо*.

³² Види WALTER KASPER, „Zur Theologie und Praxis des bischöflichen Amtes“ [даље у тексту: KASPER, „Zur Theologie und Praxis des bischöflichen Amtes“], у: *Auf neue Art Kirche sein* (FS J. Homeyer), München 1999, 32–48.

³³ У том периоду Каспер је већ био именован за секретара Папског већа за унапређење јединства хришћана.

³⁴ Види о томе детаљније KILIAN MCDONNELL, „The Ratzinger/Kasper Debate: The Universal Church and local Churches“ [даље у тексту: MCDONNELL, „The Ratzinger/Kasper Debate: The Universal Church and local Churches“], у: *Theological Studies* 63 (2002), 227–250.

уједно и универзална и локална Црква. Сам извештај о Педесетници Каспер посматра као „Лукину конструкцију“, сматрајући да су поред јерусалимске заједнице вероватно постојале хришћанске заједнице у Галилеји. У контексту спора то значи да је једна Црква од самог почетка постојала у и из локалних Цркви.³⁵

Кључни проблем за Каспера је ипак могућност идентификације универзалне Цркве са емпиријском римском Црквом, односно *de facto* са папом и куријом. У том случају *Communionis notio* не би представљао исправно тумачење концилске еклисиологије, већ би се радило о покушају теолошке рестаурације римског централизма. Каспер додаје да се то изгледа заиста дешава и да је однос локалне и универзалне Цркве изгубио на равнотежи.³⁶

Рацингеров одговор на ове Касперове тврдње и на примедбе неких других теолога уследио је релативно брзо. 27. фебруара 2000. године кардинал је на једном симпосиону у Ватикану одржао предавање о еклисиологији догматске конституције *Lumen gentium*.³⁷ Рацингер изнова подвлачи идеју једне једине Цркве у превечној икономији Божијој и на основу те, свакако непоречиве идеје о универзалној икономији спасења као последњем циљу Божијем, утемељује онтолошко првенство универзалне Цркве и истрајава на дефиницији *Communionis notio* о „реалности која онтолошки и временски претходи свакој појединачној Цркви“.³⁸ Он са чуђењем констатује постојање појединаца који се противе идеји првенства универзалне Цркве — идеји посведоченој у Светом Писму (нпр. Гал 4, 26) и светоотачкој теологији — и сматра да такви превиђају теолошку димензију Тајне Цркве, односно да Цркву посматрају кроз њено емпиријско обличје и као људску организацију.³⁹ Премда је противљење идеји првенства универзалне Цркве теолошки неразумљиво, Рацингер допушта смисленост таквог противљења у случају да је Каспер у праву када каже да у позадини тога стоји покушај рестаурације римског централизма. Ову мо-

³⁵ Види KASPER, „Zur Theologie und Praxis des bischöflichen Amtes“, 43.

³⁶ Види KASPER, „Zur Theologie und Praxis des bischöflichen Amtes“, 44. О Касперовој теологији епископске службе види KILIAN MCDONNELL, „Walter Kasper on the Theology and the Praxis of the Bishop's Office“, у: *Theological Studies* 63 (2002), 711–729.

³⁷ Види RATZINGER, „Über die Ekklesiologie der Konstitution ‘Lumen gentium’“.

³⁸ Види RATZINGER, „Über die Ekklesiologie der Konstitution ‘Lumen gentium’“: „Von der Christologie her erweitert und vertieft sich das Bild: Die Geschichte wird — wieder im Anschluß an das Alte Testament — als Liebesgeschichte zwischen Gott und Mensch gedeutet. Gott findet und bereitet sich die Braut des Sohnes, die eine Braut, die die eine Kirche ist. Von dem Genesis-Wort her, daß Mann und Frau ‘zwei in einem Fleisch’ sein werden (Gen 2,24), verschmolz das Brautbild mit der Idee von der Kirche als Leib Christi, die ihrerseits in der eucharistischen Frömmigkeit ihren sakramentalen Anhaltspunkt hat. Der eine Leib Christi wird bereitet; Christus und die Kirche werden ‘zwei in einem Fleisch’, ein Leib sein, und so wird ‘Gott alles in allem’ werden. Diese ontologische Vorgängigkeit der Gesamtkirche, der einen Kirche und des einen Leibes, der einen Braut, vor den konkreten empirischen Verwirklichungen in den einzelnen Teilkirchen scheint mir so offenkundig, daß mir schwerfällt, die Einsprüche dagegen zu verstehen.“

³⁹ Види RATZINGER, „Über die Ekklesiologie der Konstitution ‘Lumen gentium’“: „Sie scheinen mir überhaupt nur möglich zu sein, wenn man die große Gottesidee Kirche — vielleicht aus Verzweiflung über deren irdische Unzulänglichkeit — überhaupt nicht mehr sehen will und kann; sie erscheint nun als theologische Schwärmerei, und übrig bleibt nur das empirische Gebilde der Kirchen in ihrem Mit- und Gegeneinander. Das heißt aber, daß Kirche als theologisches Thema überhaupt gestrichen wird. Wenn man Kirche nur noch in menschlichen Organisationen sehen kann, dann bleibt in der Tat nur Trostlosigkeit übrig. Aber dann hat man nicht nur die Ekklesiologie der Väter, sondern auch die des Neuen Testaments und die Israel-Idee des Alten Testaments verlassen. Im Neuen Testament braucht man übrigens nicht auf die Deutero-Paulinen und die Apokalypse zu warten, um der von der Glaubenskongregation behaupteten ontologischen Priorität der Gesamtkirche vor den Teilkirchen zu begegnen. Im Herzen der großen Paulinen, im Galater-Brief, spricht uns der Apostel vom himmlischen Jerusalem, und zwar nicht als einer eschatologischen, sondern einer uns vorangehenden Größe: ‘Dieses Jerusalem ist unsere Mutter’ (Gal 4,26). Heinrich Schlier bemerkt dazu, daß für Paulus wie für die verwandte jüdische Tradition das obere Jerusalem der neue Äon ist. Für den Apostel aber ist dieser neue Äon schon gegenwärtig ‘in der christlichen Kirche. Diese ist ihm das himmlische Jerusalem in seinen Kindern.“

гућност Рацингер ипак одлучно одбацује и сматра да у позадини оваквих ставова стоји неспособност поимања универзалне Цркве, односно једне, свете, саборне и апостолске Цркве као једне конкретне реалности.⁴⁰

„Пријатељско сучељавање“ и крај расправе

На ову експлицитну критику Каспер је крајем 2000. године, кратко пре проглашења за кардинала, одговорио Рацингеру у тексту насловљеном „Однос између универзалне и локалне Цркве. Пријатељско сучељавање са критиком Језефа кардинала Јозефа Рацингера.“⁴¹

У овом чланку Каспер изнова истиче да је његова критика *Communio notio* подстакнута пре свега пастирским а не доктринарним разлозима и да жели да укаже на проблеме са којима се сусреће бискуп у вођењу своје дијацезе, након ојачавања централистичких тенденција после II Ватиканског концила. Он чак говори о „менталној и практичној шизми“ између норми универзалне Цркве и дотичне локалне праксе.⁴² Инсистирањем на овом практичном приступу односу универзалне и локалне Цркве Каспер настоји да ову проблематику стави у много шири, практични контекст, док Рацингерова излагања очигледно остају на теоријском нивоу.

Посматрано из православне перспективе интересантно да Каспер у историјском уводу текста сматра да се у првом миленијуму стално пазило на избалансирани однос између локалне и универзалне Цркве и да је Други ватикански концил желео васпоставити ову еклисиологију насупрот једностране, универзалистичке концепције другог миленијума.⁴³ Међутим, тенденције у постконцилској теологији — како универзалистичке, тако и оне које су универзалну Цркву посматрале тек као накнадну суму локалних Цркви — отежале су правилан развој и имплементацију концилске теологије. Питање које се у овом контексту намеће јесте шта је заиста концилска теологија, будући да су обе стране у концилским документима налазиле утемељење за своје ставове?

⁴⁰ Види RATZINGER, „Über die Ekklesiologie der Konstitution ‘Lumen gentium’“: „In diesem Text wird die Identifizierung der Universalkirche mit Papst und Kurie zunächst noch als Hypothese, als Gefahr eingeführt, aber hernach scheint sie doch dem Brief der Glaubenskongregation unterschoben zu sein, der so als theologische Restauration und damit als Abfall vom Zweiten Vatikanischen Konzil erscheinen muß. Dieser interpretatorische Sprung erstaunt, aber er steht ohne Zweifel für einen weit verbreiteten Verdacht; er formuliert eine rundum zu hörende Anklage, und er drückt wohl auch eine wachsende Unfähigkeit aus, sich unter Universalkirche, unter der einen, heiligen katholischen Kirche, irgend etwas Konkretes vorzustellen. Als einziges Vorstellungselement bleiben Papst und Kurie, und wenn man sie theologisch zu hoch einordnet, muß man sich bedroht fühlen.“

So geht es hier nach einem nur scheinbaren Exkurs ganz konkret um die Auslegung des Konzils. Die Frage, die sich uns jetzt stellt, lautet: Welchen Begriff von Gesamtkirche hat eigentlich das Konzil? Daß der Brief der Glaubenskongregation nicht 'die Universalkirche unter der Hand mit der römischen Kirche, de facto mit Papst und Kurie identifiziert', sollte man doch wohl nicht eigens sagen müssen. Diese Versuchung entsteht dann, wenn man vorher schon Jerusalemer Ortskirche und Gesamtkirche identifiziert hatte, das heißt, wenn sich der Kirchenbegriff auf die empirisch erscheinenden Gemeinden reduziert hat und seine theologische Tiefe außer Sichtweite kommt.“

⁴¹ Види WALTER KASPER, „Das Verhältnis von Universalkirche und Ortskirche. Freundschaftliche Auseinandersetzung mit der Kritik von Joseph Kardinal Ratzinger“ [даље у тексту: KASPER, „Das Verhältnis von Universalkirche und Ortskirche“], у: *Stimmen der Zeit* 218. Band (2000) 795–804.

⁴² Види KASPER, „Das Verhältnis von Universalkirche und Ortskirche“, 795: „Meine Aussagen entsprangen nicht so sehr grundsätzlich systematischer, als pastoraler Absicht und Erfahrung. Denn als Bischof einer großen Diözese machte ich die Erfahrung eines immer größeren Auseinanderdriftens von universalkirchlichen Normen und der Praxis vor Ort. In manchen Fällen möchte man fast von einem mentalen und praktischen Schisma sprechen.“

⁴³ Види KASPER, „Das Verhältnis von Universalkirche und Ortskirche“, 797–799.

Поред експлицитно истакнутог „пријатељског карактера“ овог одговора, Каспер у тексту најпре износи заједничке еклисиолошке основе: а) Чињеницу да је Христос желео једну једину Цркву; б) Оспорава самодовољност локалне Цркве и слаже се са формулом *Ecclesiae in et ex Ecclesia*; в) Сматра да универзална Црква није само сума локалних Цркави и истиче перихоретички и јединствени карактер односа универзалне и локалне Цркве.⁴⁴ Међутим, темељна разлика остаје када је реч о историјском и онтолошком примату универзалне Цркве у односу на локалну.

Историјски аргумент о примату универзалне Цркве Каспер пориче понављајући аргумент да је извештај о Педесетници „Лукина конструкција“ и позивајући се између осталог и на истраживања Михаела Теобалда (Michael Theobald). Каспер се затим окреће онтолошком аргументу о примату, који је Рацингер утемељио на преезистенцији Цркве у икономији Божијој. Не доводећи у питање библијски посведочену преезистенцију Цркве, Каспер поставља питање: „Ко каже да преезистенција подразумева само универзалну Цркву а не такође и конкретну Цркву ‘у и из’ локалних Цркави? Зашто једна Црква не би преезистирала као Црква ‘у и из’ локалних Цркави. Због тога ова теза о преезистенцији Цркве не доказује ништа у тези о примату универзалне Цркве.“⁴⁵

Након објављивања овог текста на енглеском језику у часопису *America*⁴⁶, Рацингер је — по сопственом признању нерадо — одговорио на молбу уредништва часописа и реаговао на Касперов текст, да би америчким читаоцима приближио смисао дебате, али и резултате до којих су учесници дебате дошли.⁴⁷ Помирљиви тон из претходног Касперовог текста преузима и Рацингер и истиче да се дели Касперово мишљење по многим питањима (нпр. о перихоретичком карактеру односа локалне и универзалне Цркве). Рацингер посебно наглашава да је Каспер у свом последњем одговору прећутно прешао преко тврдње о покушају рестаурације римског централизма и да је цели спор пренео на академски (школски) ниво идентификујући своју позицију као више аристотелистичку, док Рацингерова више нагиње платонизму.⁴⁸

Разматрајући спорну тезу о преезистенцији Тајне Цркве Рацингер објашњава да је њоме покушао да истакне унутрашње првенство јединства једне Цркве пред њеним суштинским мноштвом. У историји спасења постоји једно Тело Христово, а не многа тела, иако Тело има многе органе. Крајња сврха Рацингеровог инсистира-

⁴⁴ Види KASPER, „Das Verhältnis von Universalkirche und Ortskirche“, 799–800.

⁴⁵ KASPER, „Das Verhältnis von Universalkirche und Ortskirche“, 801–802: „Denn wer sagt, dass die Präexistenz nur von der universalen Kirche und nicht auch von der konkreten Kirche ‘in und aus’ Ortskirchen verstanden werden kann? Warum soll die eine Kirche nicht als Kirche ‘in und aus’ Ortskirchen präexistieren? Die These von der Präexistenz der Kirche beweist deshalb nichts für die These vom Primat der universalen Kirche.“

⁴⁶ Види WALTER KASPER, „On the Church“, у: *America*, April 23, 2001 (Vol. 184 No. 14, Whole No. 4526), погледано 4. маја 2012. на: <http://www.americamagazine.org/content/current-issue.cfm?issueid=333>.

⁴⁷ Види JOSEPH RATZINGER, „The Local Church and The Universal Church“ [даље у тексту: RATZINGER, „The Local Church and The Universal Church“], у: *America*, November 19, 2001 (Vol. 185 No. 16, Whole No. 4548), погледано 4. маја 2012. на: <http://www.americamagazine.org/content/current-issue.cfm?issueid=351>.

⁴⁸ Види RATZINGER, „The Local Church and The Universal Church“: „The most positive feature of Cardinal Kasper’s response to my talk is that he tacitly dropped the reproach from his first article and now assigned to our argument the rank of a ‘controversy over a scholastic dispute.’ The thesis of the ontological and temporal priority of the universal church to individual churches was now treated as a question, ‘not of church doctrine, but of theological opinions and of the various related philosophies.’ The statement by the Congregation for the Doctrine of the Faith was categorized as my personal theology and tied in with my ‘Platonism’, while Kasper traced his own view back to his more Aristotelian (Thomistic) approach. By reframing the dispute in this way, the question was basically blunted and shifted to another level. The charge was no longer that the Congregation for the Doctrine of the Faith was intent on centralism, restoration and turning the church around. Instead, Cardinal Kasper now noted two different theological points of view separating his theology and mine, which can and perhaps should coexist peacefully“

ња на преегзистенцији јесте дакле у истицању првенства јединства Цркве односно јединства свих људи и све творевине са Богом.⁴⁹

Разматрајући даље тезу о онтолошком првенству и питајући се зашто и код телолога Касперовог ранга оваква терминологија наилази на сумњу, Рацингер нуди алтернативно решење и сматра да би уместо онтолошког можда боље било говорити о „телеолошком првенству“.⁵⁰ Овај концепт је сигурно прихватљив када се говори о преегзистенцији Цркве у икономији Божијој као о унутрашњем телосу стварања и икономије Божије.

Желећи да оправда становиште о бесмислености повезивања концепта универзалне Цркве са легализовањем римског централизма Рацингер експлицитно истиче: „Црква Рима је локална Црква а не универзална Црква — локална Црква са посебном, универзалном одговорношћу, али ипак локална Црква“.⁵¹ Међутим, већ у следећој реченици Рацингер износи једно, не тако јасно становиште и каже да став о унутрашњем приоритету Божије идеје о једној Цркви у односу на сва њена емпиријска остварења у партикуларним (локалним, појединачним) Црквама нема никакве везе са централизмом.⁵² На основу овога се ипак може извести закључак о постојању извесног примата једне (универзалне?) Цркве над партикуларним Црквама. Кел сматра да би Рацингерова тврдња о бесмислености повезивања концепта универзалне Цркве са легализовањем римског централизма била до краја консеквентна тек када би се једна Црква у превечној икономији Божијој називала „Црквом“ а не „универзалном Црквом“ и када „телеолошка преегзистенција“ једне Цркве не би била преношена на историјски релевантне односе универзалне и појединачне Цркве да би се утемељила предност једног у односу на мноштво.⁵³ По Келовом мишљењу Рацингер ипак не одступа од старе тезе о унутрашњем приоритету Божије идеје о једној Цркви у односу на сва њена емпиријска остварења у партикуларним Црквама.⁵⁴

У следећем броју часописа *America* Каспер је поздравио међусобни напредак у разумевању и разјашњење некадашњих неспоразума.⁵⁵ Питање да ли се преегзистенција Тајне Цркве односи само на универзалну Цркву или и на локалну Цркву Каспер сматра мање-више спекулативним. За њега је релевантна чињеница да на равни историје важи међусобно прожимање (перихореза) универзалне и локалне Цркве.⁵⁶ Рацингерову поставку о приоритету (примату) прихвата у смислу

⁴⁹ Види RATZINGER, „The Local Church and The Universal Church“: „The basic idea of sacred history is that of gathering together, of uniting — uniting human beings in the one body of Christ, the union of human beings and through human beings of all creation with God. There is only one bride, only one body of Christ, not many brides, not many bodies. The bride is, of course, as the fathers of the church said, drawing on Psalm 44, dressed ‘in many-colored robes’; the body has many organs. But the superordinate principle is ultimately unity. That is the point here. Variety becomes richness only through the process of unification.“

⁵⁰ Види RATZINGER, „The Local Church and The Universal Church“.

⁵¹ RATZINGER, „The Local Church and The Universal Church“: „The church of Rome is a local church and not the universal church — a local church with a peculiar, universal responsibility, but still a local church.“

⁵² Види RATZINGER, „The Local Church and The Universal Church“: „And the assertion of the inner precedence of God’s idea of the one church, the one bride, over all its empirical realizations in particular churches has nothing whatsoever to do with the problem of centralism.“

⁵³ Види KEHL, „Der Disput der Kardinäle“, 230.

⁵⁴ *Истио*.

⁵⁵ Види WALTER KASPER, „Letters. From the President of the Council for Promoting Christian Unity“ [даље у тексту: KASPER, „Letters. From the President of the Council for Promoting Christian Unity“], у: *America*, November 26, 2001 (Vol. 185 No. 17, Whole No. 4549), погледано 4. маја 2012. на: http://www.americamagazine.org/content/article.cfm?article_id=1260

⁵⁶ Види KASPER, „Letters. From the President of the Council for Promoting Christian Unity“: „I am all the more grateful that Cardinal Ratzinger now affirms our common ecclesiological foundations and even agrees with the formula that local churches and the universal church are incorporated into and interpenetrate one

да постоји „приоритет унутрашњег јединства“ Цркве.⁵⁷ Међутим, овако схваћен приоритет ничим не доприноси потврђивању примата историјски постојеће универзалне Цркве у односу на локалну Цркву. Каспер у том погледу правилно примећује да Божија идеја о преегзистентној Цркви претходи свакој историјској односно временској пројави Цркве, значи и универзалној и партикуларној. Став о преегзистентној Цркви, односно о „приоритету унутрашњег јединства“ говори да универзална Црква постоји само у унутрашњем јединству односно у заједници локалних Цркави а да није просто сума аутономних локалних Цркави.⁵⁸

Закључак

Имајући у виду целокупну дебату тешко је отети утиску да су главни актери на крају нашли заједнички језик не потенцирајући очигледне разлике него тражећи минимални консензус. Са једне стране сигурно да је дошло до извесног приближавања и разјашњавања спорних теза, али ипак кључна тема „примата универзалне Цркве“ као да је остала недоречена. Међутим, тема универзалне Цркве и њеног односа према локалним Црквама није сасвим доречена ни у документима II Ватиканског концила. Каснија тумачења концилске теологије показала су у којој су мери сами концилски документи плод компромиса и колико су подложни различитим интерпретацијама.⁵⁹

Свођење дебате на теоријски ниво свакако је допринело лакшем налажењу заједничког језика у спорним питањима. Позадина Касперовог укључења у дебату ипак је била више практичне и пасторалне а мање доктринарне природе. Уопште, питање односа универзалне и локалне Цркве никако није проблематика која остаје у оквирима „кабинетске теологије“ већ се она рефлектује на цео низ практичних питања и проблема који су веома актуелни у Римокатоличкој Цркви. Једно од тих питања јесте питање односа између папе и локалног епископа односно сабора свих епископа. У том погледу велику је полемику покренула књига *Die Rechtsstellung des Diözesanbischofs nach dem Codex Iuris Canonici von 1983* у којој се аутор Георг Бир веома критички бави питањем постконцилског канонског односа римског епископа као поглавара универзалне Цркве и локалног епископа, као предстојатеља партикуларне Цркве.⁶⁰ У закључку овог дела аутор аргументовано износи тврдњу да концилска теологија, односно рецепција њених еклисиолошких и канонских аспеката није суштински утицала на ревизију обима односно ревизију поимања јурисдикцијских овлашћења римског епископа. Подсећам да су тврдње из *Communio notion* изазвале реакцију управо због бојазни да ће фактичко првенство Рима у практич-

another, so that one can speak of their being simultaneous. If this formulation – as Cardinal Ratzinger says – holds true for the church as it has existed throughout history, then I no longer care to attribute too much importance to the really rather speculative question of whether the situation is precisely the same or perhaps different with regard to the pre-existence of the church.“

⁵⁷ Види KASPER, „Letters. From the President of the Council for Promoting Christian Unity“: „I also note yet another step in the right direction and a no less important rapprochement here. In his argument in support of the pre-existence of the universal church Cardinal Ratzinger quite rightly says that there is ‘only one bride’ and ‘only one body.’ He does this by way of making over the thesis of the priority of the church universal into the thesis of the priority of inner unity. On both philosophical and scriptural grounds I can fully concur with this latter thesis, which avoids the confusing language about the precedence of the universal church.“

⁵⁸ Види KEHL, „Der Disput der Kardinäle“, 231.

⁵⁹ Амбивалентност оцена II Ватиканског концила добро илуструје сам наслов дела аутора HERMANN-JOSEF FRISCH: *Aufbruch oder Betriebsunfall? Das II. Vatikanische Konzil und seine Folgen* (Ostfildern 2010).

⁶⁰ Види GEORG BIER, *Die Rechtsstellung des Diözesanbischofs nach dem Codex Iuris Canonici von 1983*, Bonn 2001.

ним питањима (именовање епископа, улога синода епископа или епископских конференција) бити и теолошки ојачано.

За православну теологију значајна је екуменска компонента целокупног диспута коју је Каспер у свом тексту из 2000. године поменуо. Каспер је исправно сматрао да универзалистичка еклисиолошка концепција може да нашкоди развоју екуменских односа са православним и протестантским Црквама и верским заједница и да је за напредак ових односа неопходно правилно тумачење еклисиологије заједнице, односно правилно дефинисање односа универзалне и локалне Цркве унутар саме Римокатоличке Цркве.⁶¹ Као што сам поменуо у уводу, вредновање ове дебате из перспективе новијих докумената Римокатоличке цркве (нпр. документа *Responsa ad quaestiones de aliquibus sententiis ad doctrinam de Ecclesia pertinentibus* из 2007. године) и докумената произашлих из православно-римокатоличког дијалога било би веома значајно и пожељно на нашој теолошкој сцени.

Завршетком расправе проблематика односа универзалне и локалне Цркве није затворена, већ и даље траје у различитим видовима и на различитим нивоима. Устројство Цркве наравно има најнепосреднији утицај на живот конкретне литургијске заједнице, односно на живот верника. Управо због тога дебата Рацингер – Каспер не губи на актуелности упркос томе што је формално окончана пре више од једне деценије. У сада већ добро познатом Меморандуму професора теологије о кризи католичке Цркве⁶², проблематика односа партикуларне и универзалне Цркве представља позадина на којој професори конкретизују практичне проблеме у црквеном животу. Такође, на крају писма којим је закључио ову расправу и сам кардинал Каспер поставља питање да ли мишљења и ставови изнесени током диспута морају да остану без конкретних последица и да додаје да Црква није „civitas platonica“ већ историјски егзистирајућа Божанско-човечанска стварност. Стога не би требало бити погрешно постављати питање о пасторалним последицама и конкретизацијама целокупне расправе.⁶³

Abstract: In diesem Artikel wurde der bekannte Disput über das Verhältnis von Universal- und Ortskirche dargestellt, an dem die Kardinäle Joseph Ratzinger und Walter Kasper beteiligt waren. Der Disput begann mit dem Brief der Kongregation für Glaubenslehre *Communio in notio*, in dem die Kongregation die authentische Interpretation der konziliaren Ekklesiologie anbieten wollte, die in der Dogmatischen Konstitution über die Kirche *Lumen gentium* niedergeschrieben ist. Der zentrale Punkt der Auseinandersetzung wurde die These, dass die Universal- und Ortskirche eine jeder einzelnen Teilkirche ontologisch und zeitlich vorausliegende Wirklichkeit sei. Der Disput vom Verhältnis zwischen der Universal- und Ortskirche, sowie von dessen praktischen Konsequenzen setzte sich fort, wiewohl die Hauptakteure dieser Auseinandersetzung die gemeinsame Sprache hinsichtlich dieser problematischen Fragen gefunden haben.

⁶¹ Види KASPER, „Das Verhältnis von Universal- und Ortskirche“, 802–803.

⁶² Види Меморандум професора теологије о кризи католичке Цркве на: <http://www.memorandum-freiheit.de>.

⁶³ Види KASPER, „Letters. From the President of the Council for Promoting Christian Unity“: „The question to Cardinal Ratzinger with which I should like to close is whether such reflections really have to remain as devoid of concrete consequences as his article might appear to claim. If one takes seriously the fact that in the Catholic view the church is not some sort of Platonic republic, but a historically existing divine-human reality, then it cannot be wholly wrongheaded and be chalked off as mere political reductionism to ask about concrete actions, not in political, but in pastoral life.“